

Old Photos Mirror the Past : Sanam Chan Palace

King Vajiravudh (King Rama VI) had a command to build Sanam Chan Palace in Nakhon Pathom Province. The King used the palace to train members of the Boy Scout Association in patriotism so that they would be ready to defend the country. From January to March, King Vajiravudh stayed at the palace to carry on not only his routine work but also special tasks, especially on foreign affairs in order to mobilize the nation for civilization the same as western countries. Moreover, King Vajiravudh spent times to write his several literary works at Sanam Chan Palace.

The history of Sanam Chan Palace has consisted of delicate and impressive events concerning to arts and culture. The buildings such as Vachari Rommaya Throne Hall, Samakkhi Mukamat Throne Hall and Thap Khwan Throne Hall have presented to the national identity of arts. During the reign of King Vajiravudh, Sanam Chan Palace was full of a lively and cozy scene. Presently, the palace becomes a campus of Silpakorn University.

Translated by Salinya Mephokee

พระราชวังสนามจันทร์

บุศยาวัฒน์ คู่เทียม *

ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณองค์พระปฐมเจดีย์ และพระราชวังสนามจันทร์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้นยังทรงดำรงพระราชอิสริยยศเป็น สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จแปรพระราชฐานไปนครปฐมอยู่เนืองๆ และจะประทับที่พระตำหนักไกล่ๆ องค์พระปฐมเจดีย์ เรียกว่า พระตำหนักบังกาโล (เวลานี้ได้รื้อแล้ว) ทั้งนี้ นอกจากจะพอพระราชหฤทัยในความร่มเย็นตามธรรมชาติของเมืองนครปฐมแล้ว ยังสนพระราชหฤทัยในความเป็นแหล่งศิลป

วัฒนธรรมและศาสนาของเมืองนครปฐม โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์พระปฐมเจดีย์ อันเป็นเจดีย์เก่าแก่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เป็นเครื่องหมายแห่งการประดิษฐานพระพุทธรูปปางในสุวรรณภูมิ ดังปรากฏหลักฐานในพระราชหัตถเลขาเรื่อง การแก้ไขวิหารหลวงที่ว่า “ในรัชกาลที่ ๕ ฉันได้ออกไปพักอยู่ที่นครปฐมบ่อยๆ จึงได้ใส่ใจในองค์พระนั้นมากแต่นั้นมา” *

* นึกจดหมายเหตุ ๖ ๖, สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากร.

* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขา เรื่อง การแก้ไขวิหารหลวง, ๒๔๕๓.

แบบแปลนตัวตึกบังกะไล

พระปฐมเจดีย์

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
และพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จฯ องค์พระปฐมเจดีย์

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สยามมกุฎราชกุมาร ขณะทรงผนวช
เสด็จฯ พร้อมด้วย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส และสมเด็จพระราชาคณะ
ทรงนมัสการองค์พระปฐมเจดีย์ พ.ศ. ๒๔๔๗

การเสด็จฯ ไปประทับที่นครปฐมบ่อยๆ ทำให้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงคุ้นเคยกับภูมิประเทศของเมืองนครปฐมและบริเวณใกล้เคียงเป็นอย่างดี จึงเป็นต้นเหตุนำไปสู่พระราชดำริในการสร้างพระราชวังสนามจันทร์ไว้เป็นที่มั่น เพื่อเตรียมพร้อมสำหรับรับวิกฤตการณ์ของประเทศอันอาจเกิดขึ้น

หลังจากพระองค์ทรงสำเร็จการศึกษาวิชาการทหาร จากโรงเรียนนายร้อยทหารบก แชนด์เฮิสต์ ประเทศอังกฤษ ในฐานะที่ทรงดำรงตำแหน่งรัชทายาทจึงทรงมีพระราชดำริเตรียมแผนป้องกันประเทศจากการล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ทรงเห็นว่าที่พระราชวังสนามจันทร์ เป็นปราการที่ตั้งอยู่ในที่ที่เหมาะสมด้วยประการทั้งปวง พระองค์จึงทรงให้ข้าราชการบริพารติดต่อเพื่อขอซื้อที่ดินจากชาวบ้านด้วยพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์ ในราคาที่สูงกว่าธรรมดา เพื่อให้ราษฎรเดือดร้อน มีเจ้าของที่ดินได้นำมาขายรวบรวมได้ทั้งหมด ๔๔๔ ไร่ ๓ งาน ๒๔ วา* เมื่อได้ที่ดินเพียงพอตามพระราชประสงค์ ก็ทรงพระกรุณา

โปรดเกล้าฯ ให้พระยาวิสุกรรม ศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลป) เมื่อครั้งมีบรรดาศักดิ์เป็นหลวงพิทักษ์มานพ) เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้างเมื่อราว พ.ศ. ๒๔๕๐

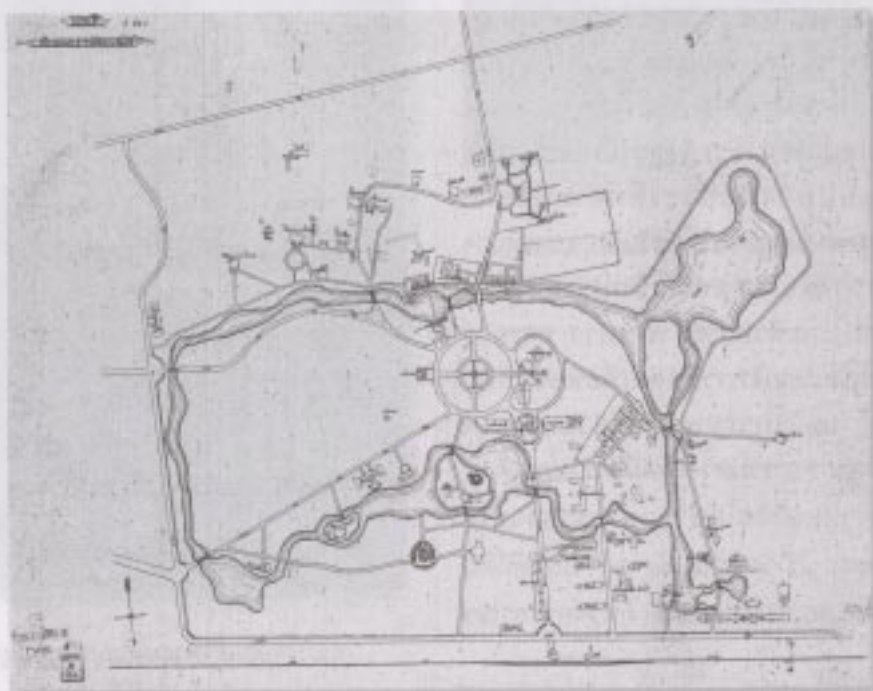

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

* จมื่นอมรรตุนารักษ์ (แจ่ม สุนทรเวช), กำเนิดพระราชวังสนามจันทร์, หน้า ๖, ๗๒.

พระยาวิสุทธรณิศปรัสติ (น้อย ศิลา)

แผนที่พระราชวังสนามจันทร์

พระที่นั่ง พระตำหนัก และสิ่งก่อสร้างใน พระราชวังสนามจันทร์

พระที่นั่งและสถานที่ในพระราชวังสนามจันทร์ตามที่ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๔ ว.ศ. ๑๓๐ และในหนังสือทำเนียบนาม ภาค ๑ ทั้งที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นแล้วและที่จะสร้างต่อไป พระราชทานนามคล้องจองกันดังต่อไปนี้

- (๑) พระที่นั่งพิมานปรุมน
- (๒) พระที่นั่งอภิรมย์ฤดี
- (๓) พระที่นั่งวัชรวิรมยา
- (๔) พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์
- (๕) ปราสาทศรีวิไชย (ยังไม่สร้าง)
- (๖) เทวาลัยคเณศร์
- (๗) ศาลาธรรมเทคนิโอาหาร (ยังไม่สร้าง)
- (๘) พระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศไนย
- (๙) พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์
- (๑๐) พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์
- (๑๑) พระตำหนักทัพนกแก้ว
- (๑๒) พระตำหนักทัพนวัญ

พระที่นั่งพิมานปรุมน เป็นพระที่นั่งองค์แรกสร้างเป็นอาคารก่ออิฐถือปูน ๒ ชั้น แบบตะวันตก แต่ดัดแปลงให้เหมาะกับเมืองร้อน ช่องระบายลมและระบายลูกกรงโดยรอบฉลุฉลักเป็นลวดลายตามแบบไทยอย่างประณีตงดงาม พระที่นั่งขึ้นบนประกอบด้วยห้องต่างๆ ซึ่งยังมีป้ายชื่อปรากฏอยู่จนกระทั่งทุกวันนี้ คือ ห้องบรรทม ห้องสรง ห้องบรรณาคม ห้องภาษา ห้องเสวย และห้องพระเจ้า (เป็นที่ประดิษฐานพระเศวตฉัตรด้วย) ห้อง “พระเจ้า” เป็นหอพระ

มีพระพุทธรูปปางปฐมเทศนาอยู่องค์หนึ่ง ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หล่อโดยปลุกโรงพิธีขึ้น ข้างพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ เมื่อวันพุธที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๕๓ ที่นั่งห้องพระเจ้านั้น เขียนภาพ “เทพประณม” พระที่นั่งพิมานปรุมนใช้เป็นที่พัก (ก่อนขึ้นเสวยราชย์จนถึงปี ๒๔๕๔) ที่ทรงพระอักษร ที่เสด็จออกขุนนาง ที่รับแขกเมือง และออกให้ราษฎรเฝ้ามากกว่าพระที่นั่งและพระตำหนักอื่น

พระที่นั่งพิมานปรุมน พระที่นั่งอภิรมย์ฤดี
พระที่นั่งวัชรวิรมยา และพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

พระที่นั่งอภิรมย์ฤดี เป็นพระที่นั่งหลังย่อม ติดต่อกับพระที่นั่งพิมานปรุมนออกไปทางทิศใต้ มีลักษณะเป็นตึกสองชั้นเช่นกัน

พระที่นั่งพิมานปรุมน และพระที่นั่งอภิรมย์ฤดี

พระที่นั่งวชิรรมยา

พระที่นั่งวชิรรมยา เป็นพระที่นั่งฝาแฝดกับพระที่นั่งลามักศิฆมาตย์ แต่สร้างชั้นคราวหลัง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ เป็นพระที่นั่งทรงไทยสองชั้น หลังคามีลักษณะเป็นหลังคาสองชั้นมุงกระเบื้องเคลือบทำนองเดียวกับหลังคาพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง มีคันทวยช่อฟ้า ใบระกา นาคสะดุ้ง และหางหงส์ทางทิศใต้มีมุขเด็จ และมีชานชาลายื่นออกไปจรดกับชานชาลาของพระที่นั่งพิมานปฐม หน้าบันมุขเด็จ แกะสลักเป็นเขี้ยวชिरาวุธอยู่ภายใต้วงรัศมี ซึ่งมีกรอบล้อม มีลายกนก ลงรักปิดทอง พื้นประดับกระเบื้องสีน้ำเงินล้อมรอบอีกชั้นหนึ่ง มีสาหร่ายรวงผึ้งห้อยระหว่างเสาหน้ามุขอย่างงดงาม

หน้าบันของพระที่นั่งทางด้านตะวันตก ออก เป็นรูปช้างเอราวัณ บนหลังมีสัปคับ

ลายทอง ตามแบบช้างทรงกษัตริราช ช้างในมีเขี้ยวชिरาวุธล้อมรอบด้วยลายกนก ลงรักปิดทอง พื้นประดับกระเบื้องสีน้ำเงิน หน้าบันด้านตะวันตกเหมือนกับหน้าบันมุขเด็จ แต่ขนาดใหญ่กว่า

พระทวารและพระบัญชาพระที่นั่งทั้งสองชั้นมีลักษณะคล้ายเรือนแก้ว มีบันแถลงเสียบไว้ด้วย ยอดชिरาวุธภายในมีเลข ๖ อยู่ในลายพิจิตรเลขเป็นมทามงกุฏ ล้อมด้วยลายกนก ลงรักปิดทอง พื้นประดับกระเบื้องสีน้ำเงิน พื้นเพดานชั้นบนของพระที่นั่งวชิรรมยา ทาสีแดงเข้มประดับดอกดวง ซึ่งทำด้วยไม้แกะสลักปิดทอง เพดานชั้นล่างทาสีแดงเข้มและปิดทองฉลุเป็นดาวประดับ พระที่นั่งวชิรรมยาใช้เป็นที่ทรงพระอักษรและเป็นที่พักประทับเป็นครั้งคราว

พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

แบบแปลนพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์

พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ เป็นท้องพระโรง เป็นพระที่นั่งโถงใหญ่เชื่อมต่อกับพระที่นั่งวัชรวิมยา ท้องคาเชื่อมติดต่อกัน เครื่องประดับตกแต่งหลังคาเหมือนพระที่นั่งวัชรวิมยา ทรงใช้สำหรับประชุมเลือกประกอบพิธีกรรม ช่อมและเล่นโขนละคร และใช้ในโอกาสสำคัญอื่นๆ

ปราสาทศรีวิชัย มีประกาศในราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. ๑๓๐^๑ ว่า “ยังจะสร้างต่อไป” และบอกตำแหน่งที่ตั้งไว้ว่า “ตั้งอยู่บนเนินปราสาทเก่าเป็นอนุสาวรีย์แห่งพระเจ้ากรุงศรีวิชัย” อย่างไรก็ตามก็ติดลอคจนสิ้นรัชกาล ไม่ปรากฏว่าได้สร้างปราสาทศรีวิชัยขึ้น

เทวาลัยคเณศร์ ประดิษฐานพระคเณศ ต้นหน้าไม้ทางพระที่นั่งพิมานปฐม

เทวาลัยคเณศร์ เป็นศาลเทพารักษ์สำหรับพระราชวังสนามจันทร์ เป็นที่ประดิษฐานพระคเณศร์ หรือพระพิฆเนศวร เทพเจ้าผู้มีเศียรเป็นช้าง ซึ่งเป็นเจ้าแห่งศิลปวิทยาการและการประพันธ์ และเป็นผู้ขจัดอุปสรรคทั้งมวล เทวาลัยคเณศร์ตั้งอยู่ที่สนามหน้าพระที่นั่งพิมานปฐม

^๑ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๒๕ ภาค ๑ ร.ศ. ๑๓๐ พุทธศักราช ๒๔๕๔ (ประกาศเมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๔๕๔)

ศาลาธรรมเทศโศหาร ในราชกิจจานุเบกษาใช้ว่า ศาลาธรรมเทศน์โศหาร คือ ธรรมศาลาสำหรับพระราชวังสนามจันทร์ เป็นศาลาที่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นที่พักผ่อนและอบรมเสื่อป่า เนื่องจากเสื่อป่ามีจำนวนมากขึ้นทุกที เมื่อมีการประชุมใหญ่พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์รับเสื่อป่าได้ไม่หมด (ยังไม่สร้าง)

พระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศไนย เป็นพระที่นั่งองค์เล็ก ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นหลังจากได้ทอดพระเนตรปาฏิหาริย์แห่งองค์พระปฐมเจดีย์ พ.ศ. ๒๔๕๒ ครั้งหนึ่ง และ พ.ศ. ๒๔๕๗ อีกครั้งหนึ่ง พระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศไนย ตั้งอยู่บนชานชาลาชั้นบนระหว่างพระที่นั่งพิมานปฐมกับพระที่นั่งวัชรนิมิต ใช้เป็นที่ประทับทอดพระเนตรพระปฐมเจดีย์ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๗๐ หลังรัชกาลที่ ๖ เสด็จสวรรคตแล้ว กระทรวงวังให้เรือไปปลูกไผ่บนชานชาลาหน้าพระที่นั่งพุทธโศหาร ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

พระที่นั่งปาฏิหาริย์ทัศไนย

“เทส” เป็นคำสันสกฤต ใช้เรียก “ยาเทส” สุนัขแสนรู้ตัวโปรดของรัชกาลที่ ๖ ชื่อยาเทส มาจากคำว่า Jarlet ผู้เลี้ยงละลิตเพื่อลูกและเพื่อนในบทละครเรื่อง My Friend Jarlet ซึ่งรัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่เป็นภาษาไทย ทรงใช้ชื่อเรื่องว่า “มิตรแท้และเพื่อนตาย” นามพระราชทานพระตำหนักว่า “ชาลิมงคลอาสน์” คือ “มงคลอาสน์แห่งชาลี” คำว่า ชาลี ก็มาจากคำว่า “ชาร์เลต” (Jarlet) หรือ ยาเทส

พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ มีลักษณะคล้ายปราสาท เป็นสถาปัตยกรรมแบบโรแมนติก (Romantic) ในลักษณะผสมผสานระหว่างอิทธิพลของปราสาทแบบเรอเนซองส์ของฝรั่งเศสกับอาคารแบบฮาล์ฟทิมเบอร์ (Half Timber) ของอังกฤษ ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของสนามใหญ่ มีอนุสาวรีย์ยาเทส สุนัขแสนรู้ตัวโปรดของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอยู่ข้างหน้า พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์เป็นพระตำหนักสองชั้นทาสีไข่มุก หลังคามุงกระเบื้องสีแดง ชั้นบนมีสองห้อง ชั้นล่างมีสองห้อง ทั้งชั้นบนและชั้นล่างมีระเบียงโดยรอบทั้งสามด้าน (ยกเว้นด้านหลัง) ทางด้านตะวันออกและตะวันตกของพระตำหนักมีเฉลียงเป็นรูปครึ่งวงกลม พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ มีลักษณะงามละมุนละไมได้ส่วนดี เสาใหญ่ทรงกลมที่มองเห็นแต่ไกล มีลักษณะคล้ายเสาหอคอยของปราสาท ลักษณะรูปโค้งของทางเข้าและเฉลียงรูปครึ่งวงกลมช่วยเพิ่มความรู้สึกที่ย่อนละมุนแก่สถาปัตยกรรมดังกล่าว

พระตำหนักนี้แต่เดิมเรียกว่า “พระตำหนักเทส” พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีงานขึ้นพระตำหนักเมื่อวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๐ นับแต่ พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นต้นมา เมื่อเสด็จไปพระราชวังสนามจันทร์ เวลามีการประลองยุทธเสื่อป่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จะประทับที่พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์เป็นประจำ และทรงประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ

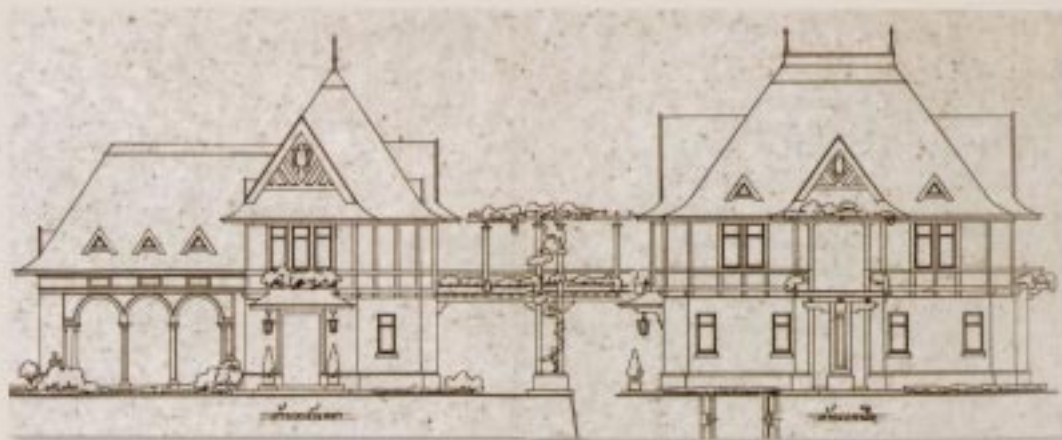
พระที่นั่งราชามิมงคลอาสน์

อนุสาวรีย์ข้าทาส

แบบแปลนพระตำหนักราชามิมงคลอาสน์ (ตำหนักเสือ)

แบบแปลนพระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ผู้เขียนแบบ พ.ศ. ๒๔๕๗

พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ เป็นพระตำหนักไม้สองชั้นแบบตะวันตก ทาสีแดง หลังคาสีแดง มีเสาไม้กลมแกะสลัก เป็นแบบนีโอ-คลาสสิก สร้างขึ้นคู่กับพระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ มีสะพานจากชั้นบนทางด้านหลังของพระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ ข้ามคูน้ำไปเชื่อมกับชั้นบนด้านหน้าของพระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ สะพานดังกล่าวหลังคามุงกระเบื้อง และติดหน้าต่างกระจกทั้งสองด้านตลอดความยาวของสะพาน มีหลักฐานว่าได้มีการเดินสายไฟฟ้าและต่อท่อน้ำที่พระตำหนักนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖

พระตำหนักมารีราชรัตบัลลังก์ ทรุดโทรมมาก มหาวิทยาลัยศิลปากรได้ดำเนินการหาเงินมาบูรณะ โดยวิธีรื้อของเก่าออกทิ้งหลังแล้วสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิม เมื่อบูรณะเสร็จแล้วมหาวิทยาลัยศิลปากรจัดพระตำหนักนี้เป็นพิพิธภัณฑ์ พระราชประวัติ และพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระตำหนักทับแก้ว เป็นตึกสองชั้นขนาดเล็กกระทัดรัด อยู่ที่เชิงสะพานสุนทรภายภายในมีเตาผิงและหลังคามีปล่องไฟตามแบบ

พระตำหนักทับแก้ว

แบบแปลนพระตำหนักทับแก้ว

บ้านชาวตะวันตก ที่ต้องกลางชั้นบนมีหินอ่อน สีขาวอยู่บนผนังเหนือเตาผิง มีภาพพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีลักษณะเป็นภาพเขียนคล้ายเขียนด้วยเส้นดินสอสีดำสันนิษฐานว่าเป็นภาพฝีพระหัตถ์ของรัชกาลที่ ๖ ในระหว่างที่มีการซ่อมรบเรือป่า ทรงใช้ทับแก้วเป็นที่ตั้งกองบัญชาการเรือป่าเสนาน้อยราบ เยาวรักษาพระองค์

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ กระทรวงมหาดไทยได้ขอใช้เป็นที่พักปลัดจังหวัด ทับแก้วได้รับการทะนุบำรุงไว้ดีพอสมควร วิทยาลัยแห่งแรกของมหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์ได้ชื่อว่า วิทยาลัยทับแก้ว เพื่อเป็นการเชิดชูนาม “ทับแก้ว” อันเป็นนามที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวพระราชทานแก่พระตำหนักดังกล่าว และเนื่องจากอาคารหลังแรกของวิทยาลัยสร้างขึ้นใกล้ๆ พระตำหนักทับแก้วด้วย

พระตำหนักทับขวัญ เป็นเรือนไทยที่สมบูรณ์แบบ นายช่างผู้ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างคือ พระยาวิสุกรรม ศิลปประสิทธิ์ (น้อย ศิลป) ทับขวัญ สร้างขึ้นคู่กับทับแก้วซึ่งเป็นตึกฝรั่งอยู่ทางด้านตะวันออกคนละฟากถนน ประกอบด้วย กลุ่มเรือน ๔ หลัง หลังใหญ่ ๔ หลัง พื้นหน้าเข้าหากันสี่ทิศ คือ หอนอน ๒ หอ กับเรือนโถง และเรือนครัวหลังเล็ก ๔ หลัง อยู่ทั้งหมดสี่ มุมละ ๑ หลัง ได้แก่ หอนก เรือนคนใช้ และเรือนเก็บของ มีนอกชานกลางเชื่อมโยงเรือนเหล่านี้ให้ติดต่อกัน มีต้นจันทน์ใหญ่ขึ้นอยู่กลางนอกชาน บันไดอยู่ที่ส่วนเชื่อมต่อกันของชานระเบียงเรือนใหญ่กับเรือนเล็ก กลุ่มเรือนทับขวัญมองดูงามได้ส่วนดี ซึ่งไม่สามารถหากลุ่มเรือนไทยลักษณะนี้ที่ไหนดูได้อีก ทับขวัญเป็นเรือนไม้ฝากระดาน มุงจากทลหลังคาด้วยกระเบื้องดินเผา ตัวเรือนทุกหลังรวมทั้งพื้นนอกชานทำด้วยไม้สักล้วน ใช้วิธีเข้าไม้ตามแบบฉบับของชาวไทยโบราณ ฝาเรือนทำเป็นฝาประกนกรอบลูกฟักฝีมือประณีต เเชิงชายและไม้ค้ำยันสลักเสลาสวยงาม รอบๆ บริเวณปลูกไม้ไทย มีต้นจันทน์จำปี นางแย้ม นมแมว เป็นต้น

พระตำหนักทับขวัญด้านทิศเหนือ

ในสมัยรัชกาลที่ ๗ กระทรวงมหาดไทยขอใช้ทับขวัญเป็นที่พักเกษศรณมณฑล ต่อมา พ.ศ. ๒๔๗๙ ทางจังหวัดนครปฐมขอทับขวัญเป็นสิทธิ เพื่อจะจัดการบูรณะ โดยใน พ.ศ. ๒๕๑๑ มหาวิทยาลัยศิลปากรมีความคิดที่จะใช้ทับขวัญเป็นพิพิธภัณฑ์ทางภาษาและวัฒนธรรมไทย และคิดจะบูรณะตั้งแต่ครั้งนั้น แต่ขาดงบประมาณ ต่อมา กรมศิลปากรและมหาวิทยาลัยศิลปากรจึงได้ดำเนินการบูรณะพระตำหนักทับขวัญ โดยจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบรอบ ๒๐๐ ปี ของจังหวัดนครปฐม โดยใช้เงินงบประมาณจากการบริจาค และงบประมาณแผ่นดินได้ดำเนินการบูรณะโดยวิธีรื้อของเก่าออกทั้งหลัง แล้วสร้างขึ้นใหม่ให้เหมือนเดิม แต่มุงหลังคาด้วยกระเบื้องแทนจาก และปูอิฐที่ใต้ถุน เพื่อให้ได้ประโยชน์ใช้สอยเพิ่มขึ้น ทับขวัญที่สร้างใหม่เสร็จเมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๖

พระตำหนักทับขวัญเป็นโบราณสถานอันทรงคุณค่าทางสถาปัตยกรรมไทย เป็นเรือนไทยตัวอย่างสำหรับการศึกษาด้านวิชาสถาปัตยกรรม และมีประวัติอันงดงามทางด้านประวัติศาสตร์ นับเป็นอนุสรณ์สำคัญชิ้นหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

นอกจากนี้ ยังมีสิ่งก่อสร้างสำคัญอื่นๆ ที่ควรกล่าวถึง ได้แก่

ศาลาลงทรง เป็นศาลาลงเล็ก ๆ มีความวิจิตรงดงามสมบูรณ์แบบแห่งสถาปัตยกรรมไทย ในสมัยรัชกาลที่ ๗ ได้ย้ายมาปลูกไว้ในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร

โรงละคร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นที่ข้างพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ กระทรวงวังได้นำฉากซุ้มหน้าโรง และซุ้มประตูมาใช้ในราชการของกระทรวงวังที่กรุงเทพฯ และเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๖ กระทรวงวังได้มีหนังสืออนุญาตให้กระทรวงมหาดไทยหรือโรงละครไปปลูกเป็นโรงพยาบาลของเรือนจำจังหวัดนครปฐม

สถานียรถไฟ สถานียรถไฟหลวงอยู่ทางทิศเหนือของพระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ ข้ามสะพานจักรีयाตราซึ่งเป็นสะพานโยงออกไปสถานียรถไฟแห่งนี้ ในสมัยรัชกาลที่ ๗ เมื่อกระทรวงมหาดไทยได้ใช้พระราชวังสนามจันทร์เป็นสถานที่ราชการแล้ว ทรงมีพระบรมราชานุญาตให้กรมรถไฟหลวงรื้อไปเก็บไว้เพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อไป ซึ่งกรมรถไฟหลวงได้นำไปปลูกไว้ที่พระราชวังไกลกังวล อำเภอหัวหิน

ในพระราชวังสนามจันทร์ สมัยรัชกาลที่ ๖ ยังมีเรือนที่สำคัญอยู่อีกหลังหนึ่ง คือ “เรือนพระกรรมลักษ์” (ในบัญชีพระที่นั่งฯ ใช้ว่า “เรือนพระกรรมลักษ์” เป็นเรือนที่

สถานียรถไฟหลวง พระราชวังสนามจันทร์

พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีเคยประทับเมื่อครั้งยังทรงพระเยาว์) นอกจากนั้นมีบ้านพักข้าราชการบริพาร ที่พักเสนาบดี ที่พักทหาร โรงซ่อมโขน ฯลฯ เรือนพักข้าราชการแทบทุกหลังมีชื่อเรือน ส่วนใหญ่จะเป็นชื่อเทพเจ้าในศาสนาฮินดู เช่น เรือนพระนันทิการ (ชื่อโคพาหนะทรงของพระอิศวร) เรือนเอกหันต์ (ชื่อหนึ่งของพระศกนาศรี) เรือนพระอัศวิน (เทพเจ้าฝ่าเผด็จรูปงาม) เรือนพระคงคา เป็นต้น บ้านพักเหล่านี้สร้างด้วยไม้สักอย่างงดงาม ช่อกระยาเลยและลูกกระวั้นเบียดลุลอกอย่างประณีตบรรจง บ้านพักที่ได้รับการบูรณะ และเอาใจใส่ดูแลดูงามเด่น ได้แก่

เรือนพระนันทิการ^๑ เดิมเป็นบ้านพักเจ้าพระยาธรรมาธิกรณาธิบดี เสนาบดีกระทรวงวัง ในสมัยต่อมาได้ใช้เป็นที่พักผู้ว่าราชการจังหวัดและใช้มาจนกระทั่งทุกวันนี้

เรือนพระธเนศวร^๒ ซึ่งมีศาลาบนเกาะกลางน้ำ อยู่ทางซ้ายมือของถนนพระราชดำเนิน

^๑ สำนักพระราชวัง, “บัญชีพระที่นั่งแลที่พักต่างๆ ที่อยู่ในเขตพระราชวังสนามจันทร์” (ดังที่ส่งไปด้วยพร้อมหนังสือกระทรวงมหาดไทยที่ ๒๒๒/๔๔๖ จากพระยาศรีเสนาแห่งปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย ถึงมหาเลขาธิบดีหม่อมเจ้าโชติรส, ปลัดทูลฉลองกระทรวงวัง, ๒๒ ธันวาคม ๒๔๖๙), หน้า ๓๔-๓๕.

^๒ “เรือนพระนันทิการ” นายเจริญ ช่างเกียจติ ผู้ว่าราชการจังหวัด จัดการบูรณะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ โดยงบประมาณกระทรวงมหาดไทยส่วนหนึ่ง กับงบประมาณซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดทูลเกล้าฯ ถวายอีกส่วนหนึ่ง

“เรือนพระธเนศวร” นายสุรินทร์ มาศทอง ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลได้ดำเนินการบูรณะเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ โดยงบประมาณกระทรวงยุติธรรม ใน พ.ศ. ๒๕๐๓ นายสนั่น อรรณสวัสดิ์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลคนต่อมาได้จัดทำไว้โดยใช้งบประมาณจากแหล่งเดียวกัน

แบบแปลนเรือนพระนนทิกว

เจ้าพระยาอรรณวธิกรณาธิบดี
(ม.ร.ว. ฟื้น นาคกุล)

ทับเจริญ

ทับเจริญ แต่เดิมเป็นบ้านพักเจ้าพระยา
รามราชพ (ม.ล.เพ็ญ พึ่งบุญ) อธิบดีกรม
มหาดเล็ก ในสมัยรัชกาลที่ ๗ กำหนดให้ใช้
เป็นจวนผู้ว่าราชการจังหวัด (ให้ใช้เรือนพระ
นนทิกว เป็นจวนสมุหเทศาภิบาล) ในสมัย
ต่อมา เมื่อใช้เรือนพระนนทิกว เป็นที่พักผู้ว่า
ราชการจังหวัดแล้ว ได้ใช้ทับเจริญเป็น
ที่ทำการสาธารณสุขจังหวัด ใน พ.ศ. ๒๕๒๙
ที่ทำการสาธารณสุขย้ายออกไป ทับเจริญอยู่
ในสภาพทรุดโทรม มหาวิทยาลัยศิลปากรได้รับ
มอบหมายให้เป็นผู้ดูแล และพยายามหาเงินมา
บูรณะ ต่อจากนั้นมหาวิทยาลัยได้ใช้ทับเจริญ
เป็นที่ตั้งของสถาบันวัฒนธรรมภูมิภาค
ตะวันตกของประเทศไทย

เจ้าพระยารามราฆพ (ม.ล.เทื้อ พึ่งบุญ)

สิ่งก่อสร้างใหม่ที่มีค่าอีกชิ้นหนึ่งในพระราชวังสนามจันทร์ คือ พระบรมรูปของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งส่วนราชการจังหวัดนครปฐมได้สร้างขึ้น โดยอาศัยเงินงบประมาณแผ่นดินส่วนหนึ่ง และเงินบริจาคด้วยความศรัทธาของประชาชนอีกส่วนหนึ่ง พระบรมรูปดังกล่าวเป็นฝีมือช่างกรมศิลปากร แต่งพระองค์ทรงเครื่องเสด็จปราบทลวงอย่างเก่าแบบทรงม้าในพระอิริยาบถประทับนั่ง ส่วนราชการจังหวัดได้อัญเชิญมาประดิษฐานไว้กลางพระราชวังสนามจันทร์ หลังเทวาลัยคเณศร์ เมื่อวันที่ ๒๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๕

พระบรมราชานุสาวรีย์
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระราชวังสนามจันทร์ มีประวัติความเป็นมาอย่างงดงาม ทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ และวัฒนธรรม สิ่งก่อสร้างบางชิ้นแสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ เช่น พระที่นั่งวัชรวิมยา พระที่นั่งสามัคคีมุขมาตย์ และพระตำหนักหัตถ์ขวัญ ซึ่งได้รับการสร้างหรือบูรณะใหม่ให้เหมือนเดิม เป็นสมบัติของชาติซึ่งอนุชนรุ่นหลังได้ภาคภูมิใจต่อไป งานสถาปัตยกรรมบางชิ้นก็มีลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งจะหาจากที่ไหนไม่ได้ เช่น พระตำหนักชาลิมงคลอาสน์ เป็นต้น ปัจจุบันพื้นที่บางส่วนของพระราชวังสนามจันทร์ได้กลายเป็นมหาวิทยาลัย อันเป็นแหล่งศิลปวิทยาการอีกครั้งหนึ่ง ●